FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI
2026-yil
10-son

UDK 378.147:159.955

Karimova O‘g‘iloy Murot qizi,
O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti doktoranti

BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING TANQIDIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA KOGNITIV ZIDDIYATLI (PROVOKATSION) O‘QITISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta’lim tizimida bo‘lajak pedagoglarning tanqidiy tafakkurini rivojlantirishga yo‘naltirilgan kognitiv ziddiyatli (provokatsion) o‘qitishning nazariy-metodologik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi talabalarda axborotni mustaqil tahlil qilish, qarama-qarshi fikrlarni aniqlash, dalillarni baholash va asoslangan xulosa chiqarish kompetensiyalarini shakllantirish zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqotning nazariy asosini L. Festingerning kognitiv dissonans nazariyasi, J. Piaje tomonidan ishlab chiqilgan muvozanatlashuv nazariyasi hamda L.S. Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasi tashkil etadi. Maqolada ta’lim jarayonida intellektual jihatdan muammoli vaziyatlarni yaratish mexanizmlari tahlil qilinib, kognitiv ziddiyatli o‘qitishning to‘rt bosqichli konseptual modeli taklif etiladi. Mazkur model intellektual provokatsiya, kognitiv dissonans, pedagogik ko‘mak va mantiqiy sintez bosqichlarini qamrab oladi. Nazariy tahlil natijalari kognitiv ziddiyatlardan maqsadli foydalanish talabalarning bilish faolligini oshirish, analitik tafakkur, metakognitiv anglash, argumentatsiya va refleksiv baholash ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkinligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: tanqidiy tafakkur, kognitiv dissonans, provokatsion pedagogika, kognitiv ziddiyat, oliy ta’lim, bo‘lajak pedagog, yaqin rivojlanish zonasi, pedagogik texnologiya, intellektual provokatsiya.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КОГНИТИВНО-КОНФЛИКТНОГО (ПРОВОКАЦИОННОГО) ОБУЧЕНИЯ В РАЗВИТИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

Аннотация. В статье исследуются теоретико-методологические основы когнитивно-конфликтного (провокационного) обучения как инновационного подхода к развитию критического мышления будущих педагогов в системе высшего образования. Актуальность исследования обусловлена необходимостью формирования у студентов способности самостоятельно анализировать информацию, выявлять противоречия, аргументировать собственную позицию и критически оценивать различные источники знаний. В качестве теоретической основы рассматриваются теория когнитивного

диссонанса Л. Фестингера, теория интеллектуального равновесия Ж. Пиаже и концепция зоны ближайшего развития Л.С. Выготского. На основе анализа научно-педагогической литературы раскрываются механизмы создания интеллектуально-проблемных ситуаций в образовательном процессе. Предлагается четырехэтапная концептуальная модель когнитивно-конфликтного обучения, включающая этапы интеллектуальной провокации, когнитивного диссонанса, педагогического сопровождения и логического синтеза. Обосновывается, что целенаправленное использование когнитивных противоречий может способствовать повышению познавательной активности студентов, развитию аналитического мышления, метакогнитивных навыков и аргументированной рефлексии.

Ключевые слова: критическое мышление, когнитивный диссонанс, провокационная педагогика, когнитивный конфликт, высшее образование, будущий педагог, зона ближайшего развития, педагогическая технология, интеллектуальная провокация.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF COGNITIVE CONFLICT-BASED (PROVOCATIVE) TEACHING FOR DEVELOPING CRITICAL THINKING IN FUTURE TEACHERS

Abstract. This article examines the theoretical and methodological foundations of cognitive conflict-based (provocative) teaching as an innovative approach to developing critical thinking among prospective teachers in higher education. The relevance of the study is determined by the growing need to develop students' ability to independently analyze information, identify contradictions, evaluate evidence, and formulate well-grounded arguments. The theoretical framework of the study is based on Leon Festinger's theory of cognitive dissonance, Jean Piaget's theory of equilibration, and L. S. Vygotsky's concept of the Zone of Proximal Development. The article analyzes the pedagogical mechanisms of creating intellectually challenging situations in the learning process and proposes a four-stage conceptual model of cognitive conflict-based teaching. The model includes intellectual provocation, cognitive dissonance, pedagogical scaffolding, and logical synthesis. The theoretical analysis indicates that purposeful use of cognitive contradictions may increase students' cognitive activity and contribute to the development of analytical thinking, metacognitive awareness, argumentation, and reflective judgment. Particular attention is paid to the methodological and ethical conditions required for the effective use of provocative teaching in higher education.

Keywords: critical thinking, cognitive dissonance, provocative pedagogy, cognitive conflict, higher education, prospective teachers, Zone of Proximal Development, pedagogical technology, intellectual provocation.

Kirish. Bugungi globallashuv va raqamli axborot makonining jadal rivojlanishi ta'lim tizimi oldiga nafaqat muayyan bilimlarni egallagan, balki mavjud axborotni mustaqil tahlil qila oladigan, turli qarashlarni taqqoslaydigan, dalillarni baholaydigan va asoslangan qaror qabul qiladigan mutaxassislarni tayyorlash vazifasini qo‘ymoqda. Ayniqsa, pedagogik ta'limda mazkur masala alohida ahamiyatga ega. Chunki bo‘lajak pedagogning kasbiy faoliyati nafaqat o‘zlashtirilgan bilimlarni o‘quvchilarga yetkazish, balki ularda mustaqil, ijodiy va tanqidiy fikrlashni shakllantirish bilan ham bevosita bog‘liq.

O‘zbekiston ta'lim tizimini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosatida ham zamonaviy bilim va kompetensiyalarga ega, mustaqil fikrlaydigan, tahliliy va tanqidiy yondasha oladigan kadrlarni tayyorlash muhim vazifalardan biri sifatida belgilanmoqda [1; 2]. Shu nuqtayi nazardan, oliy pedagogik ta'lim jarayonida talabaning tayyor axborotni qabul qiluvchi subyekt sifatidagi rolidan faol fikrlovchi, savol qo‘yuvchi, dalil izlovchi va muammoni mustaqil hal qiluvchi subyekt sifatidagi mavqeiga o‘tishini ta'minlash zarur.

An'anaviy reproduktiv ta'limda bilimlarning tayyor shaklda taqdim etilishi ayrim hollarda talabaning o‘quv jarayonidagi kognitiv faolligini cheklashi mumkin. Bunday sharoitda talaba o‘qituvchi tomonidan berilgan ma'lumotni eslab qolishga yo‘naltiriladi, biroq mazkur ma'lumotning ishonchliligini tekshirish, muqobil qarashlarni izlash yoki mavjud bilimlarni yangi vaziyatga tatbiq etish imkoniyatlari yetarlicha faollashmasligi mumkin. Tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik yondashuvlar esa aynan muammoli vaziyat, savol, qarama-qarshilik va mustaqil izlanish orqali bilimni konstruktiv egallashga urg‘u beradi [7].

Mazkur nuqtayi nazardan kognitiv ziddiyatli yoki provokatsion o‘qitish yondashuvi alohida qiziqish uyg‘otadi. Ushbu yondashuvning mohiyati talabani ataylab chalg‘itish yoki noto‘g‘ri axborot bilan ta'minlashdan iborat emas. Aksincha, ta'lim jarayonida talabaning mavjud bilimlari bilan yangi axborot, muammo yoki savol o‘rtasida mazmunli intellektual ziddiyat yuzaga keltirish orqali uning fikrlash faoliyatini faollashtirish nazarda tutiladi.

Tadqiqotning maqsadi bo‘lajak pedagoglarning tanqidiy tafakkurini rivojlantirishda kognitiv ziddiyatli o‘qitishning nazariy asoslarini tahlil qilish, mazkur yondashuvning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash hamda uning konseptual modelini ishlab chiqishdan iborat.

Mavzu bo‘yicha adabiyotlar tahlili. Kognitiv ziddiyatli o‘qitishning nazariy asoslarini tushunishda L. Festinger tomonidan ishlab chiqilgan kognitiv dissonans nazariyasi muhim metodologik manba hisoblanadi. Festingerning fikricha, insonning mavjud qarashlari, bilimlari va e'tiqodlari bilan yangi axborot o‘rtasida nomuvofiqlik yuzaga kelganda psixologik dissonans holati paydo bo‘ladi [3]. Mazkur holat insonni mavjud nomuvofiqlikni kamaytirish, yangi ma'lumotni qayta ko‘rib chiqish yoki o‘z qarashlarini o‘zgartirishga undaydi. Ta'lim jarayonida

bunday mexanizmdan oqilona foydalanish talabaning mavjud bilimlarini qayta ko‘rib chiqishi va yangi bilimni faol ravishda izlashiga turtki berishi mumkin.

J. Piaje tomonidan ishlab chiqilgan intellektual rivojlanish va muvozanatlashuv konsepsiyasi ham kognitiv ziddiyatli o‘qitish uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Piaje ta’lim va intellektual rivojlanish jarayonida mavjud bilimlar tizimi bilan yangi tajriba o‘rtasidagi nomuvofiqlikni muvozanatlashuv orqali bartaraf etish jarayoniga alohida e’tibor qaratadi [4]. Shu ma’noda, ta’lim jarayonida muammoli yoki kutilmagan vaziyatning yuzaga kelishi talabaning mavjud kognitiv tuzilmasini qayta tashkil etishiga sabab bo‘lishi mumkin.

L.S. Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi haqidagi qarashlari esa kognitiv ziddiyatni pedagogik qo‘llab-quvvatlash bilan bog‘lash imkonini beradi. Vygotskiyga ko‘ra, ta’lim jarayonida talabaning mustaqil ravishda bajara oladigan faoliyati bilan pedagog yoki boshqa bilimli hamkor yordamida bajara oladigan faoliyati o‘rtasida muayyan rivojlanish maydoni mavjud [5]. Shu sababli kognitiv ziddiyat talabaning imkoniyatlaridan mutlaqo tashqarida emas, balki uning mavjud bilimlarini kengaytirishga undaydigan darajada tashkil etilishi lozim.

Tanqidiy tafakkurni rivojlantirish masalalariga bag‘ishlangan zamonaviy tadqiqotlarda ham o‘quv jarayonida talabaning faol ishtirokini ta’minlash, savol berish, dalillarni baholash va refleksiv fikrlashga yo‘naltirishning ahamiyati ta’kidlanadi. N.J. Alsaleh tanqidiy tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik yondashuvlarni tahlil qilib, talabalarni yuqori darajadagi kognitiv faoliyatga jalb qilish zarurligini ko‘rsatadi [7]. Bu holat kognitiv ziddiyatli o‘qitishning nazariy mohiyati bilan hamohangdir.

R. Hedger provokatsiyaning ta’lim jarayonidagi ahamiyatini o‘rganar ekan, o‘quvchida qiziqish uyg‘otadigan va uni mavjud qarashlarini qayta ko‘rib chiqishga undaydigan savol hamda vaziyatlarning pedagogik imkoniyatlariga e’tibor qaratadi [6]. Bunda provokatsiya o‘quvchining shaxsiyatiga emas, uning fikri, farazi yoki muayyan bilim modeliga qaratilishi muhim hisoblanadi.

S.G. Attipoe tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda oliy ta’limda loyiha va muammoga yo‘naltirilgan faoliyatning tanqidiy tafakkurni rivojlantirishdagi imkoniyatlari ko‘rsatib berilgan [8]. Mazkur yondashuv kognitiv ziddiyatni faqat nazariy muammo sifatida emas, balki talabaning mustaqil faoliyati uchun boshlang‘ich nuqta sifatida ko‘rish imkonini beradi.

P.-T. Nikula, A. Fusek va A. van Gaalen tadqiqotlarida kognitiv dissonansning oliy ta’lim kontekstidagi namoyon bo‘lishi tahlil qilingan [9]. Mualliflar qarama-qarshi qarashlar va mavjud bilimlar o‘rtasidagi nomuvofiqlik shaxsning o‘z bilimlari hamda qarashlarini qayta baholashiga sabab bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadilar.

J.E. Soto-Molina kognitiv dissonans va turli kognitiv og‘ishlarning ta’lim jarayonidagi ta’sirini o‘rganib, pedagogik faoliyatda ziddiyatli vaziyatlardan foydalanishda o‘qituvchining metodik tayyorgarligi muhimligini qayd etadi [10].

Demak, kognitiv provokatsiya o‘z-o‘zidan natija beradigan mexanik usul emas, balki puxta rejalashtirilgan pedagogik jarayon sifatida qaralishi lozim.

S. Aslam va hammualliflarning tadqiqotlarida esa Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasining ta’lim jarayonidagi imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan [11]. Mazkur tadqiqotlar kognitiv murakkablikni talabaning mavjud imkoniyatlariga mos tarzda tashkil etish va pedagogik ko‘mak bilan uyg‘unlashtirish zarurligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, mavjud ilmiy manbalar tahlili kognitiv dissonans, intellektual nomuvofiqlik, muammoli vaziyat va pedagogik ko‘mak kabi tushunchalar o‘zaro uzviy bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi. Biroq ushbu nazariy yo‘nalishlarni bo‘lajak pedagoglarning tanqidiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan yagona metodik modelga birlashtirish masalasi qo‘shimcha tadqiqotni talab etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot nazariy-kontseptual xarakterga ega bo‘lib, kognitiv ziddiyatli o‘qitishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash va uning nazariy modelini ishlab chiqishga yo‘naltirilgan. Tadqiqot metodologiyasida ilmiy-pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyosiy tahlil, tizimlashtirish, umumlashtirish va konseptual modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

Nazariy tahlil jarayonida kognitiv dissonans, intellektual muvozanat, yaqin rivojlanish zonasi, tanqidiy tafakkur va pedagogik provokatsiya tushunchalarining mazmuni o‘zaro bog‘liq holda o‘rganildi. Qiyosiy tahlil orqali Festinger, Piaje va Vygotskiy nazariyalarining umumiy va farqli jihatlari aniqlanib, ularning pedagogik jarayonda birlashtirilishi imkoniyatlari ko‘rib chiqildi.

Tadqiqotning metodologik yondashuvi kognitiv ziddiyatni maqsad emas, balki talabaning yuqori darajadagi tafakkur faoliyatini ishga tushiruvchi pedagogik vosita sifatida ko‘rishga asoslanadi. Shu sababli provokatsiya jarayonida talabaning mavjud bilimlarini rad etish emas, balki ularni qayta ko‘rib chiqish, dalillar bilan tekshirish va yangi xulosaga kelishiga sharoit yaratish ustuvor hisoblanadi.

Natijalar. Nazariy tahlil natijasida bo‘lajak pedagoglarning tanqidiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiluvchi kognitiv ziddiyatli o‘qitishning to‘rt bosqichli konseptual modeli ishlab chiqildi. Mazkur model intellektual provokatsiya, kognitiv dissonans, metodik skaffolding va mantiqiy sintez bosqichlarining izchil aloqasiga asoslanadi.

Birinchi bosqich — **intellektual provokatsiya** bosqichi. Ushbu bosqichda o‘qituvchi talabaning mavjud bilimlariga bevosita yoki bilvosita zid keladigan savol, muammo, paradoksal vaziyat yoki qarama-qarshi fikrni taqdim etadi. Masalan, pedagogika fanida talabalarga “O‘qituvchi har qanday vaziyatda o‘quvchiga yordam berishi kerakmi?” kabi savol berilishi mumkin. Savolning maqsadi tayyor javob olish emas, balki talabaning mavjud qarashlarini faollashtirish va muammoni turli nuqtayi nazardan ko‘rib chiqishga undashdan iborat.

Ikkinchi bosqich — **kognitiv dissonans** bosqichi. Talaba yangi savol yoki ma'lumotni o'zining mavjud bilimlari bilan taqqoslaydi va ular o'rtasidagi nomuvofiqlikni sezadi. Aynan shu jarayonda talabaning metakognitiv faolligi kuchayadi. U "Men nimani bilaman?", "Mening fikrim qanday dalilga asoslangan?", "Boshqa nuqtayi nazar mavjudmi?" kabi savollarni o'ziga bera boshlaydi. Festinger nazariyasida ta'riflangan dissonans mexanizmi ushbu bosqichning psixologik asosini tashkil etadi [3].

Uchinchi bosqich — **metodik skaffolding**, ya'ni pedagogik ko'mak bosqichidir. Kognitiv ziddiyatni yaratishning o'zi yetarli emas. Agar muammo talabaning mavjud bilim va imkoniyatlaridan haddan tashqari murakkab bo'lsa, u konstruktiv izlanish o'rniga psixologik noqulaylikni his qilishi mumkin. Shu sababli o'qituvchi tayyor javobni bermagan holda yo'naltiruvchi savollar, qo'shimcha manbalar, misollar va mantiqiy topshiriqlar orqali talabaga yordam beradi. Ushbu bosqich Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasi bilan bevosita bog'liq [5].

To'rtinchi bosqich — **mantiqiy sintez** bosqichi. Bu bosqichda talaba dastlabki qarashlarini qayta ko'rib chiqadi, qarama-qarshi fikrlarni tahlil qiladi, dalillarni taqqoslaydi va yangi xulosaga keladi. Natijada bilim oddiy yodlash darajasida emas, balki shaxsiy fikrlash tajribasi orqali o'zlashtiriladi. Mazkur jarayon tanqidiy tafakkurning tahlil, baholash va xulosa chiqarish kabi tarkibiy qismlarini faollashtirish imkonini beradi.

Shunday qilib, modelning umumiy mexanizmini "provokatsiya — dissonans — pedagogik ko'mak — sintez" ketma-ketligida ifodalash mumkin. Bunda har bir bosqich keyingi bosqich uchun zarur shart-sharoitni yaratadi. Provokatsiya kognitiv faollikni uyg'otsa, dissonans mavjud bilimlarni qayta ko'rib chiqishga undaydi; pedagogik ko'mak izlanish jarayonini boshqaradi, sintez esa yangi bilim va xulosaning shakllanishini ta'minlaydi.

Muhokama. Kognitiv ziddiyatli o'qitishning muhim jihati shundaki, bunda provokatsiya o'qitishning mustaqil maqsadi emas. Uning asosiy vazifasi talabaning fikrlash jarayonini faollashtirishdan iborat. Agar provokatsiya faqat talabani hayratga solish yoki uning fikrini inkor etish vositasiga aylansa, pedagogik maqsadga zid natija yuzaga kelishi mumkin.

Shu sababli provokatsion topshiriqlarni ishlab chiqishda bir qator metodik talablarni hisobga olish zarur. Avvalo, keltirilayotgan ziddiyat o'quv mavzusi bilan bevosita bog'liq bo'lishi kerak. Ikkinchidan, talaba ziddiyatni hal qilish uchun zarur bo'lgan bilim va axborotga ega bo'lishi yoki unga kirish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim. Uchinchidan, o'qituvchi talabaning fikrini emas, uning fikrlash jarayonini baholashi maqsadga muvofiq. To'rtinchidan, muhokama yakunida keltirilgan provokatsiyaning pedagogik maqsadi ochib berilishi kerak.

Mazkur yondashuvning yana bir muhim jihati — epistemologik xavfsizlikni ta'minlashdir. Talaba o'z fikrining xato ekanligini aniqlashi mumkin, biroq bu jarayon uning shaxsiyatini kamsitish yoki uning intellektual imkoniyatlarini

baholashga aylanmasligi kerak. Provokatsiya shaxsga emas, g‘oya, taxmin yoki bilim modeliga qaratilgandagina konstruktiv xususiyat kasb etadi. Bu masala pedagogik etika nuqtayi nazaridan ham muhimdir.

Kognitiv ziddiyatli o‘qitish Bloom taksonomiyasining yuqori darajadagi kognitiv faoliyatlari bilan ham uzviy bog‘liq. Talaba dastlab axborotni eslaydi va tushunadi, keyinchalik uni yangi vaziyatda qo‘llaydi, qarama-qarshi fikrlarni tahlil qiladi, dalillarni baholaydi va yakunda o‘z xulosasini yaratadi. Shu sababli provokatsion topshiriqlar oddiy savol-javobdan farqli ravishda bir necha bosqichli tafakkur faoliyatini talab qiladi.

Masalan, bo‘lajak pedagoglarga “Yaqin rivojlanish zonasi o‘quvchining mustaqilligini cheklashi mumkin” degan fikrni taqdim etish mumkin [5]. Mazkur fikr dastlab Vygotskiy konsepsiyasi haqidagi mavjud bilimlarga ziddek ko‘rinadi. Talabalar ushbu fikrni tasdiqlash yoki rad etish uchun nazariyaning asosiy tushunchalarini qayta ko‘rib chiqishga, “mustaqillik”, “yordam”, “hamkorlik” va “rivojlanish” tushunchalari o‘rtasidagi munosabatni tahlil qilishga majbur bo‘ladilar. Natijada ular nazariyani shunchaki yodlab qolmay, uning mazmunini argumentativ faoliyat orqali chuqurroq o‘zlashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Mazkur jarayonda o‘qituvchining roli ham o‘zgaradi. U tayyor bilimlarni yetkazuvchi emas, balki kognitiv muhitni tashkil etuvchi, muammoli vaziyatni yaratadigan va talabaning mustaqil izlanishini pedagogik jihatdan qo‘llab-quvvatlaydigan subyekt sifatida namoyon bo‘ladi. Bunday yondashuv zamonaviy oliy ta’limda talabaning subyektivligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, kognitiv ziddiyatli o‘qitishning imkoniyatlarini haddan tashqari baholash ham to‘g‘ri emas. Mazkur modelning samaradorligi talabaning tayyorgarlik darajasi, mavzuning murakkabligi, o‘qituvchining metodik mahorati va ta’lim muhitining psixologik xavfsizligiga bog‘liq. Shu sababli ushbu yondashuv boshqa faol va interaktiv metodlar bilan uyg‘unlashtirilishi maqsadga muvofiq.

Xulosa. Nazariy tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, kognitiv ziddiyatli o‘qitish bo‘lajak pedagoglarning tanqidiy tafakkurini rivojlantirish uchun istiqbolli pedagogik yondashuvlardan biri sifatida qaralishi mumkin. Uning asosiy pedagogik imkoniyati talabani tayyor bilimni passiv qabul qilishdan faol izlanish, savol berish, dalillarni tekshirish va xulosa chiqarishga yo‘naltirish bilan belgilanadi.

Kognitiv ziddiyatli o‘qitishning nazariy asoslari L. Festingerning kognitiv dissonans nazariyasi, J. Piajening muvozanatlashuv konsepsiyasi va L.S. Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi haqidagi qarashlari bilan uzviy bog‘liq. Ushbu nazariyalar integratsiyasi asosida ishlab chiqilgan to‘rt bosqichli model — intellektual provokatsiya, kognitiv dissonans, metodik skaffolding va mantiqiy sintez — talabaning kognitiv faolligini bosqichma-bosqich rivojlantirish imkonini beradi.

Mazkur yondashuvdan foydalanishda provokatsiyaning mazmuni, murakkablik darajasi va pedagogik maqsadi aniq belgilanishi lozim. Eng muhimi, provokatsiya talabaning shaxsiyatiga emas, balki uning mavjud bilimlari, farazlari yoki fikrlash modellariga yo‘naltirilishi kerak. Bunday sharoitdagina kognitiv ziddiyat konstruktiv pedagogik mexanizmga aylanishi mumkin.

Kelgusidagi tadqiqotlarda taklif etilgan modelni oliy pedagogik ta’limning turli yo‘nalishlarida empirik jihatdan sinab ko‘rish, talabalarning tanqidiy tafakkur ko‘rsatkichlaridagi o‘zgarishlarni aniqlash, provokatsion topshiriqlarning turli shakllari samaradorligini qiyosiy o‘rganish hamda mazkur texnologiyani fanlar kesimida metodik jihatdan takomillashtirish muhim ilmiy vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2020-yil 29-dekabr.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2022.
3. Festinger L. A Theory of Cognitive Dissonance. – Stanford: Stanford University Press, 1957.
4. Piaget J. The Equilibration of Cognitive Structures. – Chicago: University of Chicago Press, 1985.
5. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
6. Hedger R. Provoking the children: Why that matters for remarkable early learning // International Journal of Early Years Education. – 2022. DOI: 10.1080/09669760.2022.2104381.
7. Alsaleh N.J. Teaching Critical Thinking Skills: Literature Review // The Turkish Online Journal of Educational Technology. – 2020. – Vol. 19, No. 1. – P. 21–39.
8. Attipoe S.G. Project Management Pedagogy: Cultivating Critical Thinking Skills in Higher Education // Advanced Education. – 2024. – No. 25. – P. 151–172. DOI: 10.20535/2410-8286.296878.
9. Nikula P.-T., Fusek A., van Gaalen A. Internationalisation of Higher Education and Climate Change: A Cognitive Dissonance Perspective // Journal of Studies in International Education. – 2023. DOI: 10.1177/10283153221145082.
10. Soto-Molina J.E. Biases and Cognitive Dissonance in Non-Professional Education Teachers // European Journal of Arts, Humanities and Social Sciences. – 2024. – Vol. 1, No. 3.
11. Aslam S. et al. The Power of ZPD: Enhancing Teaching and Learning // Journal of Education and Social Studies. – 2024. – Vol. 5, No. 2. – P. 396–405.

FAN VA TA'LIM YANGILIKLARI
JURNALI

2026-yil
10-son

Muassis - "FAN VA INNOVATSIYA YANGILIKLARI" MCHJ
Jurnal hamkori - «PROFI UNIVERSITY»

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2024-yil 24-may kuni № 454068-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Jurnal 2024-yilda tashkil etilgan, 1 oyda bir marta o'zbek, tojik, qozoq, qirg'iz, qoraqalpoq, rus va ingliz tillarida nashr etiladi.

Tahririyat manzili: 190110, Toshkent shahri Uchtepa tumani, Bog'iston MFY, 14-mavze, 8-uy.

Telefonlar: +998 90 749 00 00
+998 90 749 77 77
+998 91 902 05 01
E-mail: saen_2024@mail.ru
Jurnal sayti: www.saen.uz
Telegram kanali: **https://t.me/saen_2024**

Maqolada keltirilgan fakt va ma'lumotlarning to'g'riligi uchun mualliflar mas'uldirlar.

"Fan va ta'lim yangiliklari" ilmiy-amaliy jurnali Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining qarori (25.08.2025 y., №374/5) bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

ISSN: 3093-8694